

УДК 378.14

В. Ю. Підгурська,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
pidgurskavalentyna@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9882-6390

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розкрито зміст понять "креативність" і "творчість" у площині проблеми формування мовнокомунікативної особистості майбутнього вчителя початкових класів. З'ясовано, що креативна здатність ґрунтується на синтезі творчої фантазії й професійного інтелекту. Достатньо високий рівень інтелекту є істотною й необхідною якістю творчого процесу. Встановлено, що креативність майбутнього вчителя-класовода потрібно розвивати в процесі педагогічної практики, яка передбачає постійний творчий пошук, самостійний розвиток і формування професійних умінь. З'ясовано, що мета виробничої практики у контексті формування творчої мовнокомунікативної особистості учителя початкових класів, – навчити студентів застосовувати здобуті знання з української мови у конкретних ситуаціях професійного спілкування. Визначено: студент-практикант має усвідомлювати, що результативність навчальних досягнень школярів значною мірою залежать від творчої активності вчителя, здатного по-новому застосовувати знання й уміння сформовані в процесі професійної мовної й лінгвометодичної підготовки в нових умовах сьогодення.

Ключові слова: креативність, творчість, інтелект, педагогічна практика, мовнокомунікативна компетентність.

Національна Доктрина розвитку освіти [1] надає важливого значення формуванню у студентів "...сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання". Створення у вищому навчальному закладі сприятливих умов для формування креативної особистості, здатної до саморозвитку, самовдосконалення як під час навчання у вищій школі, так і в подальшій професійній діяльності, є пріоритетним напрямком розвитку сучасної освіти.

Постановка наукової проблеми та її значення. Загальновідомо, що підготовку до будь-якої професійної діяльності можна успішно здійснити шляхом залучення до дій, максимально наближених за змістом і умовами до професійної діяльності, саме тому креативність майбутнього вчителя-класовода потрібно розвивати в процесі педагогічної практики, яка передбачає постійний творчий пошук, самостійний розвиток і формування професійних умінь.

Формування креативності студентів залежить від оволодіння ними теоретичними знаннями й уміннями творчо застосовувати їх на практиці. На нашу думку, саме педагогічна практика є рушійним фактором у формуванні креативності майбутнього вчителя початкових класів. З огляду на це, доцільно дослідити практику як педагогічний фактор формування креативності майбутнього класовода.

Для дослідження питання креативності студентів-практикантів насамперед необхідно з'ясувати зміст понять *креативність* і *творчість*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблема креативності залишається актуальною у контексті реформування системи професійної освіти. Це підтверджують здобутки вчених у психолого-педагогічній галузі знань. Фундаментальні дослідження знаходять відображення у наукових працях, як зарубіжних, так і вітчизняних вчених (Гілфорд Дж., Торренс П., Боно Е. де, Роджерс К., Сміт, Карлссон, Фромм Е., Рубінштейн С., Тихомиров О., Холодна М., Богоявленська Д., Пономарьов Я., Вишнякова Н., Моляко В., Роменець В., Дуткевич Т. та ін.). На сьогодні існує більше ста тлумачень креативності. Наукове дослідження креативності розпочали психологи, дефініцію поняття *креативності* знаходимо в енциклопедичних виданнях, присвячених психологічним дослідженням. Так, "Сучасний тлумачний психологічний словник" (2005 р.) подає таке тлумачення: "Креативність (від лат. *creatura* – створення) – здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації... До факторів креативності зараховуються швидкість, чіткість, гнучкість мислення, чутливість до проблем, оригінальність, винахідливість, конструктивність при їхньому вирішенні" [2: 225–226]. У "Психологічній енциклопедії" пропонується таке визначення креативності: "Креативність – рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості" [3: 181]. "Сучасний психологічний словник" (2007 р.) конкретизує це поняття: "Креативність – творчі можливості (здібності) людини, які можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість загалом та / або її окремі риси, продукти діяльності, процес їх створення" [4: 192]. Як бачимо, креативність характеризується різноплановістю визначень: здатність до здійснення дуже високого рівня

інтелектуальної активності [5: 13]; здатність породжувати велику кількість різноманітних оригінальних ідей в нерегламентованих умовах діяльності [6: 226]; творчий дух, творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що виявляються не тільки в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях і спілкуванні з іншими людьми" [7: 432] та ін. Очевидним є те, що саме креативність є одним з основних системоутворювальних факторів у структурі особистості, що впливає на рівень її розвитку та обумовлює процес самоактуалізації – прагнення людини до якомога повнішого виявлення й реалізації власних задатків, здібностей, особистісних можливостей.

Під *творчістю* психологи розуміють "психологічний процес створення нових цінностей, діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей" [2: 520–521]. Творчість у філософському словнику визначається як процес діяльності людини, що створює якісно нові матеріальні й духовні цінності. Творча діяльність не містить шаблонів, вона є проявом індивідуальності людини. Навчити творчості взагалі неможливо, але можна й необхідно сформулювати передумови до творчої праці, закласти у структуру навчальної діяльності умови для розвитку пізнавальної активності майбутнього педагога [8: 34]. Розвивати творчі якості педагога можливо за умови наявності відповідних особистісних якостей: сміливість, готовність до ризику, винахідливість, цілеспрямованість, оптимізм, ентузіазм, настирливість, упевненість, кмітливість, інтуїтивне відчуття нового й оригінального та ін. Науковці дають визначення творчості по-різному, але загальним поняттям є те, що творчість визначається як діяльність, кінцевим результатом якої є створення якісно іншого, що вирізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю. Різні аспекти творчої діяльності проаналізовано в українській філософсько-психологічній літературі у працях В. Куценка, Г. Батищева, В. Шинкарука, А. Шуміліна, В. Роменця, А. Нікіфорова, Б. Новикова та ін.

Творчість – це креативна діяльність, за допомогою якої продукується щось абсолютно нове, якого не було раніше, на основі застосування наявних знань, умінь і навичок. Проте вчені не ототожнюють поняття *креативність* і *творчість*. Якщо творчість – певний психологічний процес, то креативність – це особистісна якість, спроможність, схильність до творчості.

Мета і завдання статті. Розкрити роль та значення педагогічної практики у формуванні креативної мовнокомунікативної особистості майбутнього вчителя початкових класів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Формування креативного вчителя, зокрема вчителя початкових класів, потребує особливої уваги, додаткових педагогічних впливів і напруги, це повинно враховуватися і у системі вищої професійної освіти. Аналіз психолого-педагогічної літератури переконав, що для педагогічної освіти проблеми розвитку креативності й інтелекту є спільними, адже високий рівень інтелекту немов би підштовхує творчі потреби особистості, а вірогідність їх задоволення залежить від рівня розвитку загальних і спеціальних здібностей особистості в професійній сфері. Креативна здатність ґрунтується на синтезі творчої фантазії й професійного інтелекту. Достатньо високий рівень інтелекту є істотною й необхідною якістю творчого процесу. Як зазначає А. Савенкова, "... для прояву креативності потрібен інтелект не нижче середнього" [9: 5]. Тобто, креативність у широкому розумінні слова – це творчі інтелектуальні здібності. У визначенні взаємозалежності інтелекту і креативності майбутнього вчителя початкових класів особливо акцентується увага на таких проявах інтелекту, як: уміння реконструювати навчальний матеріал, швидко й адекватно переключення у процесі мовленнєвої діяльності; уміння аналізувати, синтезувати, узагальнювати мовний матеріал й робити висновки; системність, послідовність мислення й критичність розуму вчителя; уміння імпровізувати у процесі мовнокомунікативної професійної діяльності.

У контексті формування мовнокомунікативної особистості майбутнього вчителя початкових класів креативність передбачає сформованість ряду вмінь і навичок: оригінально моделювати навчально-виховний процес; творчо мислити, нестандартно розв'язувати педагогічні ситуації; проводити і аналізувати уроки, позакласні заходи; працювати з навчально-методичною літературою; аналізувати труднощі в засвоєнні учнями мови і добирати шляхи подолання їх; використовувати інноваційні методи, технології навчання; складати систему мовнокомунікативних вправ і завдань; проектувати й проводити роботу над різними видами мовних і мовленнєвих помилок; володіти технікою виразного мовлення; реалізовувати комунікативний задум залежно від педагогічної ситуації.

Проектування ефективної технології формування креативності майбутніх учителів початкових класів спрямоване на активізацію їхнього творчого потенціалу у навчально-виховному процесі відповідно до вимог сучасності, тобто на формування гармонійно розвиненої особистості.

Процес навчання потрібно організовувати таким чином, щоб викликати у студентів потребу в творчому застосуванні знань, здібностей, оригінального мислення і подальшого розвитку. Спостереження у процесі роботи зі студентами доводять, що ефективність формування мовнокомунікативної компетентності у контексті розвитку креативного вчителя найбільше забезпечується саме практичною підготовкою.

Педагогічна практика є формою навчання, яка поєднує теоретичні знання здобуті в університеті з майбутньою самостійною роботою в школі в якості вчителя-класовода. Студенти-практиканти опановують комплекс умінь і навичок творчо здійснювати усі види навчально-виховної і суспільної діяльності у реальних ситуаціях педагогічного спілкування.

Педагогічна практика є важливим етапом професійного самовизначення студента, своєрідним екзаменом на профпридатність; чинником, що забезпечує мотивацію для цілеспрямованого вдосконалення лінгвістичних і лінгводидактичних знань; середовищем морального і психологічного загартування майбутнього вчителя.

Основна мета педагогічної практики – підготувати студентів до самостійного виконання функцій вчителя початкових класів і перевірити рівень сформованості мовнокомунікативних умінь майбутніх класоводів з метою його вдосконалення.

Педагогічна практика сприяє трансформації теоретичних знань на рівень практичних умінь і навичок. Вона є підґрунтям для формування мовнокомунікативних умінь студента, а також розвитку його креативності як особистісної інтегрованої якості. Виробнича практика у початкових класах допомагає сформувати стійкий інтерес до майбутньої професії, підвищує мотивацію й задоволення обраним фахом; розвиває навички самостійної роботи.

Під час педагогічної практики студенти вчаться приймати самостійні рішення, генерувати певні задуми, ідеї в процесі розв'язування завдань, самостійно здобувати знання, мислити нетривіально, порівнювати, робити логічні висновки.

Саме під час педагогічної практики удосконалюється здатність майбутнього вчителя виконувати на належному рівні комунікативні дії в ситуаціях професійного спілкування, використовуючи при цьому набуті знання з мови.

Студент-практикант має усвідомлювати, що результативність навчальних досягнень школярів значною мірою залежать від творчої активності вчителя, здатного по-новому застосовувати здобуту професійну мовну й лінгвометодичну підготовку в нових умовах сьогодення.

Педагогічна практика виконує функцію перевірки теорії, є елементом пізнання суті педагогічної діяльності. Тривалі спостереження за проходженням педагогічної практики студентами дають підстави для висновку, що саме на цьому етапі засвоюється найбільший обсяг мовно-методичного матеріалу. Педагогічна практика виступає основою професійної мовно-методичної підготовки студентів, оскільки саме вона зумовлює їхні пізнавальні потреби, інтереси й мотиваційно-ціннісні орієнтації в галузі викладання української мови, сприяє формуванню високої культури усного й писемного мовлення, розвитку емоційної сфери, професійно важливих здібностей (виразно читати, каліграфічно писати тощо). Педпрактика позитивно впливає на ефективність процесу засвоєння студентами методичних знань і розвитку мовнокомунікативних умінь.

Під час педагогічної практики виникають нестандартні ситуації, які репрезентують творчі дії майбутніх класоводів. Студенти-практиканти мають можливість безпосередньо спостерігати за роботою вчителів, їхніми творчими надбаннями, елементами новацій, ініціативи, що забезпечують ефективність навчання і виховання школярів. У процесі проходження практики майбутні класоводи вивчають передовий педагогічний досвід для використання його в своїй подальшій професійній діяльності; приймають участь у семінарах, педрадах, методоб'єднаннях, у дискусіях із проблем сучасної школи. Прямий контакт студентів із вчителями-практиками збагачує власний досвід майбутніх класоводів і носить творчий характер. В. Сухомлинський зазначає: "Чим більше ви вивчаєте і спостерігаєте досвід своїх старших колег, тим необхідніші вам самопостереження, самоаналіз, самовдосконалення, самовиховання. На основі самопостереження, самоаналізу у вас народжуватимуться власні педагогічні ідеї" [10: 524]. Усе це сприяє розвитку самостійності, творчого підходу до власної педагогічної діяльності.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Аналіз теоретичних і практичних аспектів педагогічної роботи на сучасному етапі свідчить, що чим вищий рівень творчості виявляє особистість при проходженні педагогічної практики, тим більша мотивація для подальшого навчання і самонавчання.

Отже, завданням професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів є активізація усіх їхніх креативних здібностей і вироблення мотивації до здійснення навчально-виховного процесу засобами творчості, тобто пошуку креативних шляхів до розвитку власного творчого потенціалу та креативності школярів.

Спираючись на психолого-педагогічні дослідження креативності майбутнього вчителя початкових класів, маємо за мету розглянути різні форми організації навчального процесу які сприятимуть формуванню мовнокомунікативної особистості вчителя-класовода, що і окреслює перспективу наших подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Національна доктрина розвитку освіти / Сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/laws/Ukaz>.

2. Чобітько М. Г. Особистісно орієнтоване професійне навчання: зміст і структура / М. Г. Чобітько // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 3 (48). – С. 48–56.
3. Психологічна енциклопедія / авт.–упоряд. О. М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
4. Современный психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М. : АСТ ; СПб. : Прайм–ЕВРОЗНАК, 2007. – 490 с.
5. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Богоявленская Д. Б. – Ростов н/Д., 1983. – 173 с.
6. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М. А. Холодная. – [2–е перераб. и доп. изд.]. – СПб. : Питер, 2002. – 264 с. – (Мастера психологии).
7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
8. Філософія : [підручник] / за заг. ред. М. І. Горлача, В. Г. Кременя, В. К. Рибалки. – Вид. 2–ге, переробл. та доповн. – Х. : Консум, 2000. – 548 с.
9. Савенков А. И. Современные концепции одаренности / А. И. Савенков // Обдарована дитина. – 2001. – № 6. – С. 2–10.
10. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. У 5 т. Т. 2 / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – 520 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Natsional'na doktryna rozvytku osvity / Sayt Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny [National Doctrine of Education Development] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.mon.gov.ua/laws/Ukaz>.
2. Chobitko M. H. Osobystisno oriyentovane profesiynne navchannya : zmist i struktura [Personally–Oriented Professional Education : Content and Structure] / M. H. Chobitko // Pedagogika i psykholohiya [Pedagogy and Psychology]. – 2005. – № 3 (48). – С. 48–56.
3. Psykholohichna entsyklopediya [Psychological Encyclopedia] / avt.-uporyad. O. M. Stepanov. – K. : Akademydav, 2006. – 424 s.
4. Sovremennyy psykholohichesky slovar' [Modern Psychological Dictionary] / sost. y obshch. red. B. H. Meshcheryakov, V. P. Zynchenko. – M. : AST ; SPb. : Praym–EVROZNAK, 2007. – 490 s.
5. Bohoyavlenskaya D. B. Yntellektualnaya aktyvnost' kak problema tvorchestva [Intellectual Activity as a Creativity Problem] / D. B. Bohoyavlenskaya. – Rostov n / D., 1983. – 173 s.
6. Kholodnaya M. A. Psykholohyya intellekta. Paradoksy yssledovannya [Psychology of Intelligence. Research Paradoxes] / M. A. Kholodnaya. – [2–e pererab. y dop. yzd.]. – SPb. : Pyter, 2002. – 264 s. – (Mastera psykholohyy).
7. Entsyklopediya osvity [Encyclopedia of Education] / Akad ped. nauk Ukrayiny ; holov. red. V. H. Kremen. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
8. Filosofiya [Philosophy] : [pidruchnyk] / za zah. red. M. I. Horlacha, V. H. Kremenya, V. K. Rybalky. – Vyd. 2–he, pererobl. ta dopovn. – KH. : Konsum, 2000. – 548 s.
9. Savenkov A. Y. Sovremennyye kontseptsyy odarennosti [Modern Concepts of Giftedness] / A. Y. Savenkov // Obdarovana dytna [Bright Child]. – 2001. – № 6. – S. 2–10.
10. Sukhomlynskyy V. O. Vybrani tvory [Selected works]. U 5 t. T. 2 / V. O. Sukhomlynskyy. – K. : Rad. shk., 1976. – 520 s.

Подгурская В. Ю. Креативность как необходимое условие формирования языковой коммуникативной личности будущего учителя начальных классов.

В статье раскрыт смысл понятий "креативность" и "творчество" в аспекте проблемы формирования языковой коммуникативной личности будущего учителя начальных классов. Выяснено, что креативные способности базируются на синтезе творческой фантазии и профессионального интеллекта.

Достаточно высокий уровень интеллекта – существенное и необходимое качество творческого процесса. Установлено, что креативность будущего учителя-классовода следует развивать в процессе педагогической практики, которая предусматривает постоянный творческий поиск, самостоятельное развитие и формирование профессиональных умений. Сделан вывод, что цель производственной практики в контексте формирования творческой языковой коммуникативной личности учителя начальных классов – научить студентов применять полученные знания по украинскому языку в конкретных ситуациях профессионального общения. Определено: студент-практикант должен осознавать, что результативность учебных достижений школьников в значительной мере зависят от творческой активности учителя, способного использовать знания и умения, сформированные в процессе языковой и лингвометодической подготовки в новых условиях сегодняшнего дня.

Ключевые слова: креативность, творчество, интеллект, педагогическая практика, языковая коммуникативная компетентность.

Pidgurska V. Yu. Creativity as a Necessary Condition for the Formation of Language Communicative Personality of the Prospective Primary School Teacher.

The article deals with the meaning of the concepts "creativity" and "creation" in the terms of the formation of language communicative personality of the prospective primary school teacher. It was found out that creativity is based on the synthesis of imagination and professional intelligence. Sufficient level of intelligence is a substantial and necessary quality of the creative process. It was found that the creativity of the prospective form master should be developed during the teaching practice, which provides a constant search for creativity, independent development and formation of professional skills. It is concluded that the purpose of teaching practice in terms of formation of language communicative personality of the prospective primary school teacher is to teach students to apply their knowledge of the Ukrainian language in specific situations of professional communication. It is defined that the students should understand that the pupils' educational achievements are largely dependent on the teacher's creativity, ability to use knowledge and skills developed in the process of modern linguistic and linguistic and methodological training.

Key words: *creativity, creation, intelligence, teaching practice, language communicative competence, methodological training.*